

Dejavniki tveganja za uporabo konoplje

Besedilo je povzeto po publikaciji: EMCDDA. Monographs 8, Volume II. A cannabis reader: global issues and local experiences. Perspectives on cannabis controversies, treatment and regulation in Europe. Chapter 16, Risk factors for cannabis use

Editors: Sharon Rödner Sznitman, Börje Olsson, Robin Room

Osrednja tema tega poglavja so dejavniki tveganja in varovanja, ki povečujejo oz. zmanjšujejo verjetnost, da bi posameznik uporabil konopljo. Poznavanje in ozaveščenost o teh dejavnikih lahko vodi k učinkovitejši in bolj prilagojeni preventivi na področju uporabe drog. Dejavniki tveganja (v nadaljevanju DT) in varovanja so številni in deluje na vseh ravneh, od osebnega do družbenega nivoja. Obe skupini dejavnikov se nanašata tako na posameznikove genetske predispozicije in osebnost, kot tudi na družinsko, socialno in fizično okolje. Zelo pomembno je dobro razumevanje kompleksnosti teh dejavnikov. Ni lahko določiti, kateri dejavnik ima večjo težo pri odločitvi posameznika za uporabo drog, prav tako je težko izključiti dejavnike, ki v določenem kontekstu uporabnika, niso pomembni. Namen tega prispevka je izpostaviti DT, ki vplivajo na uporabo konoplje. Obstajata dve pomembni vprašanji v zvezi s to temo, in sicer: (1) kaj sploh je DT ter (2) na kakšen način in v kolikšni meri je uporaba konoplje problem?

(1) Dejavnik tveganja je izraz, ki se pogosto uporablja na področju javnega zdravja za ugotavljanje in opisovanje individualnega ali družbenega predvidevanja bolezni in nezaželenega stanja/vedenja. Posebnega pomena so tisti dejavniki, ki jih je mogoče zmanjšati s preventivnimi posegi in intervencijami. Nekaj značilnosti DT:

- obstaja verjetnost, da so neposredno vzročno povezani v smislu »če je A, sledi potem B«, ni pa to nujno;
- posamezni DT ni nujno razlog za uporabo drog (ali pa ni zadosten razlog);
- DT se medsebojno povezujejo in delujejo v dinamični interakciji;
- DT se spreminjajo skozi čas (dinamičnost vseživljenjskega poteka);
- DT imajo kumulativne učinke. Čim več je DT, ki trajajo in so prisotni dlje časa, močnejša je verjetnost za poznejši vpliv.

(2) In v kolikšni meri je uporaba konoplje problem? Pri interpretaciji vplivov DT za uporabo konoplje, je potrebno razlikovati med eksperimentalno in rekreacijsko uporabo konoplje ter načinom uporabe, ki je problematična in vodi v težave. Problematična uporaba konoplje je običajno opredeljena v smislu diagnosticirane zasvojenosti s konopljo ali motenj zaradi njene uporabe; medtem ko se eksperimentalna ali rekreativna uporaba konoplje pogosto razume kot uporaba, ki ni povezana z neželenimi učinki na družbeno, duševno in/ali fizično zdravje uporabnika. Pri tem ne smemo spregledati dejstva, da imajo posamezni uporabniki, kljub manj tveganemu načinu uporabe konoplje, različne težave. Poleg tega obstaja tudi zaskrbljenost zaradi uporabe konoplje med mladimi, saj lahko konoplja s svojimi učinki, ogrozi zdrav razvoj mladostnika. Pri raziskovanju in interpretaciji ugotovitev je pomembno razlikovati med dejavniki, povezanimi z neproblematično uporabo konoplje in dejavniki, ki napovedujejo težave, povezane z uporabo konoplje (npr. zgodnje opuščanje šolanja, težave z duševnim zdravjem, depresija, razvoj zasvojenosti, poslabšanje spomina in pozornosti, vpliv na dihanje). Žal obstaja le malo raziskav, ki bi temu posvečale posebno pozornost, zato tudi ta prispevek temelji na DT za različne tipe uporabe konoplje. To je omejitev, kateri bo v prihodnje potrebno nameniti več pozornosti.

Poti do uporabe in zasvojenosti s konopljo

Konoplja kot »uvajalna« droga. Konoplja je pogosto opisana kot »uvajalna« droga za uporabo drugih, »bolj škodljivih« drog, kot sta npr. heroin in kokain. Poleg povezave med uporabo konoplje in drugimi drogami, obstajajo tudi povezave z uporabo alkohola in tobaka. Vendar bi bilo napačno, če bi te povezave gledali le enosmerno. Povezave se lahko razložijo tudi s splošno »ranljivostjo za uporabo drog«, ki temelji na povezavah z drugimi DT, kot so npr. prestopništvo, uporaba drog med vrstniki, iskanje novega/neraziskanega in uporaba drog pri starših. Morral in sod. (2002) ugotavljajo, da imajo uporabniki katere koli droge večjo nagnjenost k uporabi drugih drog. Pri razlagi teorije »uvajalne droge« moramo biti torej previdni. Lahko gre le za prevladujoči trend uporabe drog, ki se sčasoma zmanjša/prekine in ne vodi v napredovanje. Poleg uporabe drog je pri sklepanju glede napredovanja potrebno upoštevati tudi individualni in družbeni kontekst, v katerem se te poti dogajajo.

Starost ob prvi uporabi drog. Zgodnji začetek uporabe konoplje je povezan z razvojem številnih psihosocialnih DT, ki povečujejo verjetnost za pojav težav, povezanih z uporabo drog. Raziskave med mladostniki in odraslimi, ki uporabljajo konopljo, so pokazale, da je pri tistih, ki so začeli uporabljati konopljo v

adolescenci, večja verjetnost za razvoj zasvojenosti, pojav depresije in vedenjskih težav, kot pri odraslih, ki so pričeli z uporabo konoplje v zgodnji ali kasnejši odraslosti. Povezava med zgodnjo uporabo in kasnejšo problematično uporabo konoplje, ni vzročna. Zgodnji začetek uporabe je lahko le pokazatelj drugih dejavnikov tveganja, ki napovedujejo kasnejšo problematično uporabo drog. Bolj kot sama starost je pomembno prepletanje različnih DT.

Drugi DT, ki jih je treba upoštevati, so [vplivi družine](#) in [vrstnikov](#) ter vpliv [psiholoških](#) in [genetskih](#) dejavnikov.

Socialno okolje - družina

Kakovost odnosov v družini je pomembna predvsem v smislu čustvene podpore, starševskega sloga, nadzora otrokovih dejavnosti in splošne družinske klime (npr. dobra komunikacija, jasna pričakovanja, proaktivnost, podpora). Odnos med družinskimi DT in uporabo konoplje je bolj v posrednem smislu. Prisotnost družinskih DT vpliva predvsem na večjo verjetnost pojava čustvenih in vedenjskih težav na splošno. Le-te pa povečujejo možnosti za razvoj problematičnih vzorcev uporabe konoplje in drugih drog. Z višjo starostjo otrok se vpliv družine praviloma zmanjšuje, povečuje pa se vpliv vrstnikov.

Socialno okolje - vrstniki

Čeprav velja splošno prepričanje, da so vrstniki, ki uporabljajo droge zelo pomemben dejavnik za uporabo drog pri ne-uporabnikih, ni vedno tako. V mnogih primerih ni mogoče opredeliti narave družjenja z vrstniki v smislu, ali A povzroča B, ali je obratno, ali povezave sploh ni. Zadnje raziskave kažejo, da je vpliv vrstnikov, še posebej, če se dojemata kot neke vrste prisila, precenjen. Mladi se namreč najpogosteje sami vključujejo v skupine, ki imajo podobne interese in želje kot oni. Tega pa ne moremo povezati s slabimi vplivi in (nedolžnimi) stereotipi žrtve vrstnikov. Večji vpliv imajo bolj subtilne oblike medsebojnega vpliva, kot na primer privlačni vzorniki.

Psihološki dejavniki

Obstajajo povezave med različnimi psihološkimi in vedenjskimi težavami ter problematično uporabo konoplje. Raziskave pri mladostnikih, ki se zdravijo zaradi zasvojenosti s konopljo kažejo, da imajo mnogi vrsto psihičnih in vedenjskih težav (Tims in sod. 2002). Pomembno povezavo z načinom uporabe konoplje ima tudi prepričanje o naravi in uporabnosti konoplje. »Permisivno« prepričanje je

povezano z uporabo konoplje, vendar ne tudi z razvojem zasvojenosti. Prepričanje, da konoplja izboljša tesnobo, dolgočasje, »trpljenje« in razpoloženje, pa je lahko tveganje za razvoj zasvojenosti (Chabrol in sod. 2004).

Genetski dejavniki

Na splošno bi lahko rekli, da so genetski vplivi bolj povezani s težavami zaradi uporabe drog in manj z odločitvijo za uporabo drog. Z njimi lahko pojasnimo, zakaj nekateri uporabniki konoplje razvijejo problematičen način uporabe, ali pa nudijo pojasnilo, zakaj se njihova uporaba stopnjuje in vodi v uporabo tudi drugih drog. Genetski dejavniki so v močni interakciji z okoljskimi dejavniki.

Pomen dejavnikov tveganja za preventivo

Glede na pestro, interaktivno in potencialno tudi zavajajočo naravo DT, morajo biti prizadevanja za prepoznavanje in preprečevanje DT, zelo raznolika. Univerzalni preventivni programi imajo pomembno vlogo v preventivi, vendar je malo verjetno, da bodo imel bistven vpliv na problematično uporabo konoplje. Ranljive skupine in posamezniki, ki so bolj dovzetni za razvoj problematičnega načina uporabe konoplje, zahtevajo specifične programe, ki bodo upoštevali njihove posebne potrebe.

Dobro poznavanje in uporaba DT pri zagotavljanju kakovostnih in učinkovitih preventivnih prizadevanj je ključna. Proučevanje dinamičnih modelov, ki obravnavajo tako vzroke kot tudi posledice uporabe drog, mora temeljiti na [razumevanju družbenih norm in kulturnih dejavnikov](#), povezanih z eksperimentalnimi, rekreativnimi in problematičnimi vzorci uporabe drog.